

BOUNDS OF AN AUTONOMOUS WILL OF PARTIES IN CASES OF SURROGACY AGREEMENTS

JANA LOJKOVÁ

Masaryk University, Faculty of Law, the Czech Republic

Abstract in original language:

Náhradní mateřství je jednou z nejvíce diskutovaných a kritizovaných metod asistované reprodukce. Ve sporech o přípustnost dohod, které mezi sebou uzavírají neplodné páry a náhradní matky na sebe naráží princip autonomie vůle stran a určitých hodnot, které pro společnost představuje lidský život, mateřství a rodičovství vůbec. Příspěvek se pokusí zdůraznit některé zásadní argumenty zastánců obou zmíněných pozic, poukázat na jejich klady i zápory a zároveň popsat, jak na tyto problémy reaguje právo.

Key words in original language:

Náhradní mateřství; sociální rodiče; mateřství; rodičovství; děti; autonomie; smlouva.

Abstract:

Surrogacy is one of the most discussed and criticized methods of assisted reproduction. Surrogacy agreements create a space for a conflict of an autonomy principle and values that are embodied in human life, motherhood and parenthood in general. This contribution attempts to emphasize the most crucial arguments of supporters of both positions, to point out positives and negatives of their theories and to describe how does a law react to them.

Key words:

Surrogacy; social parents; motherhood; parenthood; children; autonomy; contract.

Úvod

Náhradní mateřství je jednou z nejvíce diskutovaných a problematických metod asistované reprodukce. Původní altruistický model zahrnoval situace, kdy žena neschopná z nejrůznějších zdravotních důvodů donosit a porodit dítě požádá ženu jinou, aby toto učinila za ni. Vědecký pokrok umožňuje bez větších obtíží takovéto přání splnit, vajíčko ženy je, nejčastěji mimo tělo s využitím jiné metody asistované reprodukce, oplodněno spermií muže, jejího manžela či stálého partnera a následně přeneseno do těla náhradní matky, kde se dále vyvíjí, roste a následně je porozeno. Po nezbytně nutné době je pak dítě předáno do péče dárce vajíčka a spermie a se svou náhradní matkou se třeba už nikdy neuvidí, což nebývá pravidlem právě u altruistických náhradních mateřství, kde je náhradní matka vyhledávána v okruhu nejbližších přátel nebo dokonce příbuzných.

Možností, kterých lze při náhradním mateřství využívat, je samozřejmě více. Předně může být k vytvoření embrya použito vajíčko samotné náhradní matky, což nám ukazuje na teoretickou variantu, že by se jednalo o metodu asistované reprodukce, lékařská asistence při ní v podstatě vyžadována není. Mám však na mysli především modely, které nám ozřejmují, proč jde o metodu tolik spornou a podléhající velice emotivním reakcím široké laické i odborné veřejnosti. Původní myšlenka soucitné pomoci páru marně toužícímu po vlastním dítěti je totiž do značné míry modifikována případy, kdy je za tuto „službu“ požadována finanční náhrada, setkáme se s termíny jako „pronájem dělohy, vlastního těla“, logicky samozřejmě

především v souvislosti se ženami ze sociálně slabých vrstev, které tímto způsobem řeší svou obtížnou finanční situaci a jsou nepochybně v jistém smyslu zneužívány, protože za jiných okolností by k podobnému způsobu výdělků svolné nebyly. Nemůžeme zde zároveň opomenout ani oprávněné obavy ze směřování námi zkoumaného institutu do budoucna, kdy samozřejmě hrozí, že jej budou využívat i ženy, kterým v mateřství nebrání žádné fyzické překážky, nejsou nicméně ochotné podstoupit těhotenství kvůli jeho náročnosti, z obav o kariérní postup či štíhlou linii.

Právní řády zemí, které mají náhradní mateřství upraveny legislativou nicméně uznávají, že je i v této oblasti nutné respektovat autonomii vůle stran a uzavírání dohod v tomto směru tolerovat, samozřejmě s jistými nutnými výjimkami a omezeními, které naráží na principy, na jejichž ochraně je nutné trvat. Právě těmto problémům bude následující text věnován především.

1. BRITSKÁ ÚPRAVA

Jednou ze zemí, kde byl vydán speciální zákon věnovaný problematice náhradního mateřství je Velká Británie a její Surrogacy Act z roku 1985. Zvolená právní úprava vychází částečně ze závěrů, které přinesl Warnock Report¹ v roce 1984. Komise, jíž předsedala Mary Warnock, tehdy byla ustavena, aby posoudila vývoj medicíny a vědy obecně a jejich možný vliv na oblast lidské reprodukce. Měla přijmout doporučení ohledně opatření a záruk, která by se v této oblasti měly prosazovat v souvislosti s jejich sociálními, etickými a právními aspekty a možnými dopady. Vyplynuly z ní i některé zásadní morální problémy a námitky, jež s sebou náhradní mateřství nese:

- 1) možnost využívat dělohu pro finanční zisk není v souladu s lidskou důstojností
- 2) vědomé otěhotnění s úmyslem vzdát se dítěte zásadním způsobem narušuje vztah mezi dítětem a matkou
- 3) náhradní mateřství je ponižující, lze je přirovnat k prodávání dětí
- 4) těhotenství je spojeno s určitými riziky, žádná žena by proto neměla být žádána o podstoupení tohoto rizika kvůli finančnímu zisku

Přes naznačené skutečnosti bylo uznáno, že je nutné náhradní mateřství právně regulovat, neboť rizika, která mohou plynout z absence právního rámce a nelegálních uskutečňování takovýchto kontraktů, jsou mnohem větší. Podobně jako česká úprava, i ta britská vychází ze zásady, že matkou dítěte je žena, která jej porodila, Surrogacy Act však do jisté míry usnadňuje následný proces adopce, kterým se na základě smlouvy o náhradním mateřství stává komisionářský nebo také sociální, právní či adoptivní pár rodiči dítěte i z pohledu práva. O určení rodičovství tak v Británii může požádat ten, kdo splňuje tyto podmínky²:

- 1) dítě musí mít genetický vztah k jednomu či oběma potenciálním rodičům

¹ Warnock Report of the committee of inquiry into human fertilisation and embryology

² Fryštenská, M.: Otazníky okolo asistované reprodukce. In: Právo a rodina. Praha: Linde, č. 3, 2004, s. 16

- 2) potenciální rodiče musí být manželé, oba starší 18 let
- 3) náhradní matka a její partner, pokud tedy samozřejmě nějakého má, musí se žádostí souhlasit. Souhlas je možné vyslovit nejdříve 6 týdnů po narození dítěte
- 4) žádost musí být podaná nejpozději 6 měsíců po narození dítěte
- 5) dítě musí s potenciálními rodiči žít, a to ve Velké Británii

V souvislosti s právní úpravou náhradního mateřství je nutné zdůraznit skutečnost, že Human Fertilisation and Embryology Act z roku 1990 zakotvil v této souvislosti nemožnost právně vynutit povinnosti plynoucí z jakýchkoli smluv tohoto typu. Pokud si tedy náhradní matka v průběhu těhotenství vytvoří k dítěti citový vztah a odmítne jej v rozporu se svými povinnostmi plynoucími ze smlouvy sociálním rodičům předat, nemají tito žádné prostředky, jak ji k tomu donutit, v souladu s právem je matkou dítěte ona. Nevynutitelnost samozřejmě platí i v opačném směru, tedy pokud sociální rodiče ztratí o dítě z jakéhokoli důvodu zájem, nejsou povinni se ho ujmout, byť se k tomu smluvně zavázali.

Zřejmě nás nepřekvapí, že zákon rovněž zakazuje komerční formy náhradního mateřství, na druhou stranu však připouští, že je možné žádat náhradu nákladů, které se samozřejmě vyčíslují velice těžko a rozlišit míru mezi tím, co je ještě nezbytný náklad a co již lze považovat za zisk rozhodně není snadné. V souvislosti s finanční stránkou věci je ještě na místě doplnit, že do zprostředkování kontaktů mezi náhradními matkami a sociálními rodiči v Británii často vstupují soukromé agentury, žádná forma zisku pro ně se rovněž nepřipouští.

2. ZÁKLADNÍ NÁMITKY PROTI NÁHRADNÍMU MATEŘSTVÍ

Pojďme se nyní blíže věnovat některým základním námitkám, které byly jednak naznačeny ve Warnock Report, jednak na ně samozřejmě ve své argumentaci poukazují odpůrci institutu náhradního mateřství.

Z pohledu autonomie vůle smluvních stran je zásadním samotný závazek ženy předat po porodu dítě do péče a výchovy jiné ženy a vzdát se vůči němu veškerých svých oprávnění. Nemělo by nás překvapit, že si žena během těhotenství k dítěti vybuduje silný citový vztah, s kterým dopředu nepočítala, typicky pokud sama předtím vlastní dítě neprodila. Svého závazku pak lituje a dítě vydat odmítá. Vyvstává nám tak zde otázka, zda povinnost, která jí plyne ze smluvního vztahu založeného svobodně, dobrovolně a s plným vědomím všech relevantních okolností, tedy včetně rizika navázání citového pouta k dítěti je silnější než práva, která jí jako jeho matce náleží. Tuto situaci nám lépe ilustruje případ Baby M, jeden z prvních amerických judikátů k problematice náhradního mateřství.

2.1 BABY M

V roce 1985 došlo k sepsání trojstranného kontraktu mezi Mary Beth Whiteheadovou, vdanou ženou a matkou dvou dětí, jejím manželem a panem Sternem. Za částku 10.000\$ souhlasila paní Whiteheadová, že se nechá oplodnit spermií pana Sterna a společně se svým manželem ihned po porodu převedou veškerá svá rodičovská práva na manžele Sternovi (paní Sternová byla ve smlouvě zmíněna pouze na tomto místě jako budoucí matka dítěte). V březnu 1986 se narodila holčička, kterou si Sternovi vzali domů a dali jí jméno Melissa. Po několika dnech paní Whiteheadová prosila Sternovi, aby jí umožnili alespoň několikadenní kontakt s dcerou a

dali jí tak možnost rozloučit se, v opačném případě hrozila sebevraždou. Sternovi souhlasili, paní Whiteheadová však holčičku odmítala vrátit a vyhrožovala, že pokud dojde ke kontaktování policie nebo soudu, s dítětem uteče, k čemuž po obstarání předběžného opatření, na základě kterého byla dočasně péče o Melissu svěřena Sternovým, skutečně došlo. Do vyjednávání musela být zatažena policie, vše probíhalo velice dramaticky a emotivně a holčičku, které mezitím paní Whiteheadová začala říkat Sara, se podařilo do péče Sternových vrátit až v červenci během hospitalizace paní Whiteheadové na Floridě.

Soud v prvním stupni rozhodl, že smlouva byla uzavřena platně, všem stranám z ní plynou jistá práva a povinnosti a v souladu s nejlepším zájmem dítěte je, aby tedy bylo vychováváno Sternovými. Řadu komentátorů takovéto rozhodnutí překvapilo, jednak jim byla popřena veškerá práva paní Whiteheadové, převedším pak z toho důvodu, že pokud by nedošlo k výhrůzkám, únosům a jiným vyhoceným okolnostem, byl by zřejmě závěr přesně opačný.

Nejvyšší soud New Jersey tak později usoudil, že „smlouva o náhradním mateřství, kde žena, která dítě porodí, se nezrušitelně zaváže za úplatu vzdát svého dítěte, je neplatná a právně nevynutitelná.“ Z tohoto důvodu práva vůči Melisse nebyla platně převedena, paní Whiteheadová zůstává z pohledu práva její matkou. V nejlepším zájmu dítěte je však stále rodinné prostředí, proto měla zůstat v péči Sternových, paní Whiteheadové nicméně náleží práva kontaktu s dítětem.

2.2 ROZPOR S LIDSKOU DŮSTOJNOSTÍ

V diskusi o přípustnosti náhradního mateřství se nám tak střetávají dvě základní pozice, jedna namítá popírání autonomie ženy, zneužívání její tíživé situace, v které se rozhodla k náhradnímu mateřství zavázat, ať už měla původ ekonomický nebo například v pocitu určitého závazku odčinit vlastní reprodukční hříchy, prodělané interrupce apod. Druhá strana vychází z autonomie rovněž, tvrdí však, že právě respektování autonomie a individuální svobody zahrnuje akceptování skutečnosti, že lidé mohou dělat chyby, kterých budou později litovat. Poukazuje zároveň na skutečnost, že nedochází k žádnému zneužívání žen, namítat, že na takové zneužívání lze usuzovat již ze samotného podstupování riskantních věcí, je nedostatečné³. Jako příklad se zde nabízí srovnání s prodejem vlastních orgánů, které zákon zakazuje. Činí tak z toho důvodu, že se prodej považuje za zneužívání lidského těla, neboť nikdo by dobrovolně nenabídl svůj orgán cizímu člověku, nebýt vidiny finanční odměny. Uznává se sice, že pro řadu žen může náhradní mateřství znamenat snadnější a výhodnější možnost výdělků oproti jiným zaměstnáním, existují však samozřejmě i ženy, a jejich počet není nikterak zanedbatelný, které se cítí dobře během těhotenství, více žensky naplněním role matky, některé naopak nacházejí pocit uspokojení v altruistické pomoci neplodnému páru. Pokud uznáme, že alespoň některé z naznačených pocitů mohou být přítomny, není možné náhradní mateřství obecně považovat za degradující a využívající ženy.

Další, velice významnou námitkou, je rozpor s lidskou důstojností. Ten je spatřován hned v několika momentech. Předně je to poukaz na zneužívání, jehož aspekty je možné sledovat u všech zúčastněných stran. O situaci náhradní matky bylo pojednáno v předchozích odstavcích, lze o něm samozřejmě uvažovat i u adoptivních rodičů, kteří do celého procesu investují

³ Steinbock, B.: Surrogate Motherhood as Prenatal Adoption. In Human Reproductive Technologies and Human Genetics, s. 372

značné citové vypětí a obrovské očekávání, které nemusí dojít svého naplnění, pokud tedy nevybavíme smlouvy o náhradním mateřství právní vynutitelností. Vidinou šance stát se rodičem vlastního dítěte mohou být určitým způsobem manipulování k přistoupení na poněkud problematické podmínky, ke kterým by za jiných okolností nebyli svolní.

Třetí stranou, byť ne přímo účastnou smluvního vztahu, u které lze uvažovat o zneužívání, a to možná v největší míře ze všech naznačených případů, je samotné dítě. Byť se nade vše pochyby jedna o subjekt práva, samostatnou osobu nadanou lidskými právy, zde se stává předmětem kontraktu, položkou, o které je možné uzavírat smlouvu, se všemi důsledky, které to pro ni může mít. Jak kupříkladu řešit situace, kdy se dítě narodí nemocné, určitým způsobem „poškozené“, „s vadou“? V této souvislosti se jeví problematickým i kladení podmínek na chování náhradní matky v průběhu těhotenství, oprávněnost požadavků na zákaz kouření, konzumace alkoholických nápojů nebo praktikování rizikových sportů. Z dětí se tak v jistém smyslu stává komodita, rodiče si mohou vybírat jeho náhradní matku na základě jejích tělesných předpokladů, pokud je i genetickou matkou dítěte, na základě fyzických vlastností či inteligence tak, aby byla vyšší pravděpodobnost, že i dítě bude stejně jako ona vysoké, se světlými vlasy, nadané, s předpoklady pro dobrou kariéru apod.

Předmětem smlouvy o náhradním mateřství tedy nenarozené dítě být nemůže, občanský zákoník sice konstruuje jeho právní subjektivitu pouze podmíněně, nelze však pochybovat o tom, že postavení objektu právního vztahu, příměr k věci je velice nešťastný. Odhlédneme-li od morálních problémů, které by tato představa mohla vzbuzovat, už na základě textu občanského zákoníku bychom museli dojít k problematickým důsledkům. Věc je předmětem vlastnictví, které opravňuje k držbě, užívání, požívání jejích plodů a nakládání s ní. Nemohli bychom se vyhnout přemýšlení o tom, jestli je dítě předmětem výlučného vlastnictví jediné osoby, v podílovém spoluvlastnictví více osob nebo společném jmění manželů⁴. Jde o úvahy naprosto absurdní, dítě by se tak stávalo položkou vlastnictví, kterou lze prodat či koupit, činit z ní předmět nájemního nebo jiného užívacího vztahu. Museli bychom v těchto souvislostech stanovovat cenu, kterou by pro své budoucí sociální rodiče dítě mohlo mít, lidský život kohokoli však nelze žádným způsobem ocenit, má svou vnitřní hodnotu, kterou jakékoli finanční ohodnocování napadá a hluboce znevažuje.

Objevují se sice argumenty, kdy se o žádné zneužívání dětí nemá jednat, neboť není přítomné žádné nelidské nebo ponižující zacházení, děti nejsou v žádném smyslu omezeny ve svých právech nebo svobodách. Námitky směřující do psychické újmy dítěte považují tyto autoři za spekulativní⁵. Dle jejich názoru nelze vycházet z očekávání, že se u dítěte mohou rozvinout pocity méněcennosti nebo určitého citového strádání, pokud se dozví, že se jich žena, která je porodila dobrovolně vzdala a nechtěla je vychovávat a milovat, jediným účelem zde bylo splnit smluvní povinnost. Navíc lze těžko namítat, že někdo utrpěl citovou újmu, neboť nebýt smlouvy o náhradním mateřství, neexistoval by nikdo, komu by taková újma mohla být působena. Vychází se zde ze skutečnosti, že i když dítě subjektivně jistou újmu pociťovat může, přesto je jeho život hoden žití. Pokud by mezi zúčastněnými stranami nedošlo k uzavření dohody, dítě by se nenarodilo, což by pro něj znamenalo ztrátu daleko zásadnější.

⁴ Prudil, L., Status lidského embrya v českém právu. In: Status embrya: právní, lékařský, psychologický a etický pohled: sborník k interdisciplinární konferenci, Brno: Institut pro biotiku, 1999, s. 7

⁵ Steinbock, B.: Surrogate Motherhood as Prenatal Adoption. In Dolgin, J. L.: Bioethics and the law, New York: Aspen Publishers, s. 374

2.3 PŘÍPAD MALAHOFF

Příkladem, který nám naznačené souvislosti může lépe ilustrovat, je americký judikát v případě Malahoff. Judy Stiverová tehdy souhlasila, že za 8.500\$ bude oplodněna spermií pana Malahoffa, donosí a porodí dítě, které bude tímto způsobem počato. Jedinou osobou, která může rozhodnout o ukončení těhotenství v případech, že se objeví nějaké komplikace nebo bude ohroženo zdraví dítěte, měl být pan Malahoff. Paní Stiverová se rovněž převést veškerá práva vůči dítěti na pana Malahoffa a jeho manželku. Umělé oplodnění bylo úspěšné, narodil se z něj chlapeček Christopher, u kterého byla vzápětí diagnostikována poměrně závažná dědičná infekce, která způsobuje řadu komplikací, včetně mentální retardace, poruch sluchu a nervosvalových potíží. Judy Stiverová ani její manžel Ray touto chorobou před provedením oplodnění netrpěli, spermie pana Malahoffa testovány nebyly.

Pan Malahoff odmítl převzít dítě do své péče, jednak se v té době s jeho manželkou rozváděli, podstata jeho argumentů však stála na tom, že na základě krevních testů je skutečným otcem dítěte pan Stiver, pan Malahoff navíc spoléhal na pomoc svého advokáta, který nad sestavováním kontraktu dohlížel, měl proto zajistit vše potřebné, včetně veškerých nutných zdravotních vyšetření a zabránění možnosti otěhotnění spermií pana Stivera. Stiverovi si dítě rovněž nechali nechat, zažalovali pana Malahoffa a pro nedbalost i advokáta a lékaře.

Soud judikoval, že všichni zainteresovaní, kterým ze smlouvy o náhradním mateřství plyne finanční zisk, mají povinnost činit vše tak, aby smluvním stranám nebyla působena újma. V této souvislosti má nepochybně otázka nedbalosti při zanedbání povinností lékaře a právníka zvláštní význam. V rozhodnutí se uvádí, že: „smlouvy o náhradním mateřství znamenají veliké riziko ohrožení nebo ztráty, lze proto uzavřít, že programy, v jejichž rámci jsou smlouvy tohoto typu uzavírány, pokud se nemá jednat o rozpor s veřejným zájmem, znamenají afirmativní povinnost péče.“ O chlapce se v důsledku odmítnutí postarat obě strany, celý spor byl opět velice emotivní a ukázal nám, že námitky týkající se rozporu s lidskou důstojností a určitou komodifikací dětí jsou více než opodstatněné.

3. NÁHRADNÍ MATEŘSTVÍ V ČESKÉM PRÁVU

V předcházejících částech bylo nastíněno několik koncepcí a problémů, na které při zkoumání náhradního mateřství narážíme. Nejde však jen o překážky, které nám plynou z jistých etických a morálních aspektů, jež nepochybně při svém uvažování o této problematice oblasti zohledňujeme. Musíme jistě přihlídnout i k právní úpravě, která na některé momenty reaguje a pokouší se je regulovat.

Jak jsem již rovněž zmiňovala, český zákon o rodině, konkrétně jeho § 50a vychází ze staré římské zásady *mater semper certa est, pater incertus*. Na tomto místě bohužel není prostor pro bližší zkoumání dalších situací, kdy ani určení mateřství nemusí být tak samozřejmé, ať už jde o nalezené děti, utajené porody, porody mimo zdravotnická zařízení, pod cizí identitou, baby boxy apod.

Z toho pak plyne, že pokud neplodný pár najde ženu, která je ochotná absolvovat těhotenství a následný porod za ně, žádné ustanovení zákona jim v tom teoreticky nebrání, mohou tedy uzavření dohody opřít o zásadu vše, co není zákonem zakázáno, je dovoleno. Právní vynutitelnost takové smlouvy by však mohla být problematická s ohledem na § 39 občanského zákoníku („Neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přiči dobrým mravům“), neboť nemůže být pochyb o tom,

že podstata smlouvy o náhradním mateřství obchází kogentní ustanovení § 50a zákona o rodině, od kterého se strany nemohou odchýlit. Jedinou možností by tak bylo spoléhat na dobrou vůli náhradní matky a rodičovství z pohledu práva nabyt cestou osvojení za splnění všech podmínek, které zákon o rodině vyžaduje.

Problémy by mohly nastat i u altruistických forem náhradního mateřství, kde by byla náhradní matka hledána v okruhu nejbližších příbuzných, což jsou případy ze světa poměrně dobře známé a samozřejmě i kritizované, neboť porodem se zde žena může stát zároveň matkou i babičkou svých dětí. Zákaz příbuzenského poměru mezi osvojencem a osvojitelem z textu zákona sice přímo nevyplývá, lze na něj však usuzovat ze smyslu části zákona věnované osvojení, jímž je vytvoření stabilního a harmonického domova nezletilému dítěti, nahrazení nedostatečného nebo chybějícího rodinného prostředí. Praktické problémy a obtíže by se pak zřejmě nejlépe projevíly v oblasti rodinného práva. Z § 27e odst. 2 zákona o péči o zdraví lidu navíc v případech asistované reprodukce plyne zákaz použití spermií „o nichž je známo, že pocházejí od muže, který je příbuzným v řadě přímé nebo sourozencem, strýcem, bratrancem nebo dítětem bratrance nebo dítětem sestřence ženy jejíž vajíčko se k metodě asistované reprodukce použije, anebo příjemkyně.“

Odhlédneme-li od altruistických modelů, komplikace nám vyplynou i z odst. 9 zmiňovaného § 27e zákona o péči o zdraví lidu, kde se stanoví, že „Zdravotnické zařízení, ve kterém se asistovaná reprodukce provádí, je povinno zajistit zachování anonymity dárce a neplodného páru a anonymity dárce a dítěte narozeného z asistované reprodukce...“ Každého z nás zřejmě napadne, jak obtížné může být v České republice hledat náhradní matku, pokud bychom navíc měli trvat na její anonymitě vůči neplodnému páru, je naplnění této podmínky téměř nemožné.

Závěr

V textu bylo pojednáno o nejasném vymezení předmětu smluv o náhradním mateřství. Ať se přikloníme pro jakékoli z naznačených řešení, těžko se zbavit dojmu, že podstatou vztahu je zde zrození dítěte, jeho vytvoření na základě přání adoptivních rodičů, byť by se tak přirozeně, s ponecháním výsledku na vůli přírody zřejmě nikdy nestalo. To je nicméně základem veškerých metod asistované reprodukce. Co oproti nim činí náhradní mateřství problematičtější a vyhocenější?

Kromě rozporu s přirozeností především zužování mateřské a obecně rodičovské role na pouhý jejich biologický základ, přičemž pouto mezi matkou a dítětem, které se vytváří právě již během těhotenství, je kladeno za vzor a symbol nejčistší lidské lásky. Náhradní matka přitom ke svému těhotenství přistupuje již od počátku s úmyslem žádný takový vztah si nevybudovat. S tím souvisí postavení dítěte, které mu takovýmto přístupem přisuzujeme, včetně následků, jež na něj může mít vědomí o absenci mateřské lásky ženy, která jej devět měsíců nosila a následně porodila, čímž jej stavíme do pozice věci, o níž můžeme uzavřít dohodu a nakládat s ní dle vlastní vůle bez ohledu na jakékoli její zájmy či pocity.

Významnou je rovněž skutečnost, že naprostá většina náhradních matek je ke svému jednání motivována finančním ziskem. Rozpaků se nicméně nemůžeme zbavit ani u altruistických modelů, přece jen se zde jedná o dítě, které může celou situací trpět. Neměly by jistě být předávány jako dary neplodným párům bez ohledu na štěstí, které v nich mohou vyvolat. Štěstí neplodného páru má totiž pro dárce větší význam než dar samotný, tedy šťastný život dítěte. Náhradní mateřství v nás tak oprávněně budí pocit, že je zde s dítětem v jistém smyslu

obchodováno, rodí se jen, aby došlo k naplnění smluvního závazku, na jedné straně k naplnění očekávání a způsobeném potěšení, na straně druhé pouhopouhému splnění povinnosti. Zájem dítěte, ať už na něj nazíráme v jakémkoli z výše uvedených smyslů, v žádném případě zohledněn není.

Jedná se o natolik významné okolnosti, že nemůže být pochyb, že k problematice náhradního mateřství je nutné přistupovat velice citlivě. V textu byla zmíněna původní myšlenka autorů britského zákona o náhradním mateřství, kteří vycházeli ze skutečnosti, že byť je neobyčejně složité zvolit ideální úpravu problému, o jehož přípustnosti panují značné pochyby, je to přece jen lepší, než před ním zavírat oči. Lékaři totiž náhradní mateřství považují za správnou a účinnou metodu asistované reprodukce, která je neoficiálními cestami na reprodukčních klinikách žadatelům poskytována, je proto vhodné na ni nějakým způsobem legislativně reagovat, především pak na ty její aspekty, které mohou mít nejzávažnější praktické dopady.

Uvedeny byly také dva americké judikáty, kterými jsem se snažila ukázat, jak závažné důsledky mohou nejasnosti ohledně účinků smlouvy o náhradním mateřství mít. Jednalo se vždy o velmi vypjaté spory, jejichž dopady měly naprosto zásadní dopad na všechny zúčastněné strany, dokážeme si asi představit, jak psychicky náročné pro ně celé řízení muselo být, s jakými nadějemi do něj vstupovali a jaké zklamání jim tedy mohlo přinést. To nabývá na významu především v souvislosti s dítětem, které mělo být počato jako očekávané a milované, stalo se nicméně nejen předmětem dohody, ale následně i náročného soudního sporu.

Úplný zákaz veškerých dohod o náhradním mateřství nicméně zřejmě není řešením ideálním. Uváděla jsem jednak výše, že se jedná o metodu lékaři uznávanou, i kdyby to tak nebylo, žádná asistence třetí osoby zde teoreticky není vůbec nutná. Bylo by tedy poměrně snadné nalézt cesty, jak takový zákaz obejít. Měly by proto být nastaveny podmínky tak, aby rizika problematických momentů byla snížena na minimum a došlo naopak k zdůraznění pozitiv, která náhradnímu mateřství lze přiznat.

Literature:

- Fryštenská, M.: Otazníky okolo asistované reprodukce. In: Právo a rodina. Praha: Linde, č. 3, 2004, s. 13 - 18
- Krimmel, H. T.: Surrogate Mother Arrangements from the Perspective of the Child. In: Dolgin, J. L.: Bioethics and the law, New York: Aspen Publishers, 894 s., 978-0-7355-4945-6
- Prudil, L.: Status lidského embrya v českém právu. In: Status embrya: právní, lékařský, psychologický a etický pohled: sborník k interdisciplinární konferenci, Brno: Institut pro bioetiku, 1999, 37 s.
- Steinbock, B.: Surrogate Motherhood as Prenatal Adoption. In: Dolgin, J. L.: Bioethics and the law, New York: Aspen Publishers, 894 s., 978-0-7355-4945-6
- Warnock Report of the committee of inquiry into human fertilisation and embryology

*Dávid R., Neckář J., Sehnálek D., (Editors). COFOLA 2009: the Conference Proceedings, 1. edition.
Brno : Masaryk University, 2009, ISBN 978-80-210-4821-8*

Reviewer:
Tatiana Machalová

Contact – email:
jana.lojkova@centrum.cz